İDİL

KAĞIDIN İFADE ARACI OLARAK HEYKEL SANATINDA KULLANIMI: SAİM GÖKHAN ERCAN'IN STRÜKTÜREL HEYKELLERİ

Nevzat ATALAY
Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, nevzatatalay@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1452-3454

Dilem DOĞAN
Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, dlm.dogan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1841-0123

Atalay, Nevzat ve Dilem Doğan. "Kağıdın İfade Aracı Olarak Heykel Sanatında Kullanımı: Saim Gökhan Ercan'ın Strüktürel Heykelleri". idil, 117 (2025/2): s. 367-383. doi: 10.7816/idil-14-117-14

ÖZ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanat alanında gözlemlenen hızlı değişim, sanatçılar kendilerini daha özgür ve etkili ifade edebilmek adına farklı malzeme arayışlarına girmişlerdir. Bu bağlamda, geleneksel sanat malzemelerinin ötesine geçerek farklı materyalleri keşfetme sürecinde, kâğıdın hem iki hem de üç boyutlu sanatsal üretimlerde bir ifade aracı olarak benimsenmesini sağlamıştır. İlk olarak Picasso ve Braque'ın kolajları ile sanat pratiğine dahil edilen kâğıt malzeme, ilerleyen süreçte asamblaj ve heykel üretimlerinde sanatçılar tarafından çeşitli teknikler geliştirilerek üç boyutlu formlar oluşturma amacıyla değerlendirilmiştir. Bu süreçte, biçim, içerik ve uygulama olanakları nedeniyle kâğıt yaygınlık kazanarak, günümüzde de pek çok sanatçı tarafından sanat nesnesine dönüştürülen malzeme olma özelliğini sürdürmektedir. Ülkemizde de pek çok sanatçı kâğıt malzemeyi, kâğıdın olanaklarından yararlanarak sanatlarında ifade aracı olarak kullanmaktadır ancak üç boyutlu uygulamalar sınırlıdır. Evvelce pek çok malzemeyi heykellerinde denemiş olan Saim Gökhan Ercan, 2000'li yılların başında kâğıt malzemenin olanaklarını araştırarak, geliştirdiği özgün tekniklerle kişisel sanat anlayışına uygun kâğıt heykeller üretmeye yönelmiştir. Çalışmalarında malzemenin strüktürel ve estetik potansiyelini ön plana çıkaran sanatçı, kâğıdı yalnızca biçimsel bir unsur olarak değil aynı zamanda ifadeye yönelik deneysel bir araç olarak değerlendirmiştir. Bu çalışmanın amacı, sanat pratiğinde kâğıdın heykelsi bir malzeme olarak kullanımı ve Saim Gökhan Ercan'ın geliştirdiği teknikler çerçevesinde bu malzemenin sanatsal anlatım olanaklarını incelemektedir. Sonuç olarak sanatçının geliştirdiği teknikler, malzemenin hem biçimsel hem de kavramsal açıdan heykel sanatındaki potansiyelini genişletmiştir.

Anahtar Kelimeler: kâğıt, heykel, sanat, kâğıt hamuru, kolaj, asamblaj, origami

Makale Bilgisi:
Geliş: 14 Ekim 2024 *Düzeltme:2 Ocak 2025* *Kabul: 22 Ocak 2025*

© 2025 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

İnsanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri olarak kabul edilen kâğıt, kültürel, bilimsel ve sanatsal gelişmelerin temel unsuru haline gelmiştir. Antik dönemlerden itibaren pek çok medeniyet, kâğıt üretiminde çeşitli bitkisel hammaddeler kullanarak kendi tekniklerini geliştirmişler, papirüs, parşömen, bitki kökü ve hayvan derisi gibi malzemelerden ilk örneklerini vermişlerdir. Tarih boyunca haberleşme, bilgi aktarma ve endüstriyel üretim gibi çeşitli alanlarda önemli roller üstlenmiş olan kâğıt, çeşitli sanatlar tarafından da farklı amaçlarla kullanılmıştır; geleneksel olarak sanatçılar kâğıdı bir çizim yüzeyi veya taslak malzemesi olarak değerlendirmiş, sanatsal olarak ise hat ve tezhip sanatçıları, yazarlar ve şairler için ifade aktarım aracı olmuştur. Resim sanatında ise kâğıdın dokusu, rengi ve geçirgenliği plastik etkiler yaratmaya olanak tanıyan malzeme olması bakımından kullanılmıştır (Tepe, 2015: 226).

Kâğıt, M.S. 5. yüzyılda Çin'de üretilmiştir. Öncesinde topluluklar kil tablet, papirüs, parşömen, bitki kökleri ve hayvan derilerini kullanarak yazıya elverişli yüzey çalışmalarını ve kâğıdın erken dönem örneklerini doğal malzemeler kullanarak vermişlerdir. İngilizcede "paper" Türkçe 'de kâğıt anlamındaki kelime papirüstür. Papirüs, Antik Mısır'da yetişen papirüs bitkisinin işlenip, ince tabakalar haline getirilerek elde edilmiştir. Mezopotamya Uygarlıkları kil tabletten faydalanırken, Antik Yunan ve Roma dönemlerinde hayvan derilerinin işlenmesi ile elde edilen parşömen yaygın olarak kullanılmıştır. Tropikal bölgelerde kullanılan tapa; dut, incir ve ekmek ağacı kabuklarından yapılan ve kabuk kâğıt olarak bilinen kâğıt türüdür. Asya, Avrupa ve Orta Doğu'da farklı bitki lifleri, ipek ve bambu çubuklarından faydalanılarak yazı için yüzey malzemeleri geliştirilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde geliştirilen kâğıt türü malzemeler, kâğıt üretiminin temelini oluşturan ve ilerleyen dönemlerde selüloz bazlı kâğıt üretiminin gelişmesine giden yolun aşamalarını oluşturmuştur.

Kâğıdın Sanat Malzemesi Olarak Kullanımı

Kâğıt heykelciliği, malzeme olarak kâğıdın sağladığı esneklik ve kolay şekil verilmesi bakımından tercih edilen çalışmaları ifade eder. Bu sanatta kâğıt hamuru, origami, kesme ve yapıştırma teknikleri yaygın olarak kullanılır.

Kâğıt katlama sanatı olarak da bilinen Japonya'ya özgü origami, tutkal, makas gibi yardımcı malzemeler kullanmadan sadece kâğıdı katlayarak oluşturulmaktadır. Klasik ve parçalı olarak ikiye ayrılır ve klasik origami genelde tek parça kâğıttan, iki ve üç kâğıt parçası eklenerek hayvan ve eşya figürleri yapılır. Parçalı yani modüler origami ise benzer kâğıt parçalarının birleştirilmesiyle üç boyutlu geometrik figürlerin yapılmasında kullanılır (Tuğrul ve Kavici, 2002: 3).

Resim 1: Akira Yoshizawa origami çalışmaları (URL-1).

İlk kâğıt hamur oluşturulurken, dört köşeye sahip çerçeveye ince örülü bir kumaş gerilir. Gergin kumaş üzerine hazırlanan kumaş atıkları, bitki elyaflarının karışımından elde edilen sulu kâğıt hamuru üzerine dökülür ve güneşte açık havaya serilerek kuruması beklenir ve kâğıt elde edilir (Paçal, 1996: 4-6).

Kâğıdın sanatta kullanımı önce el yazmaları daha sonra minyatür, hat, gravür ve baskı teknikleri için önemli bir yüzey olarak tercih edilmiştir. Rönesans ve Barok dönemlerinden 20. yüzyıla kadar kâğıt genellikle destekleyici bir unsur olarak görülmüş, taslaklar, eskizler ve hazırlık çalışmaları için tercih edilmiştir. Sanatta malzeme anlayışının değişmesiyle birlikte kâğıt, sadece bir destek malzemesi olmaktan çıkmış ve sanatın kendisi haline gelmiştir. 19. ve 20. yüzyılla birlikte Sanayi Devrimi ve sonrasında gelişen

modern sanat sürecinde sanatçılar, geleneksel malzemelerin dışına çıkmaya başlamış, sanatta kullanılan malzemelerin çeşitlenmesi ve günlük objelerin sanat eserlerine dahil edilmesiyle kâğıt, farklı biçimlerde kullanılmaya başlanmıştır.

Heykel sanatı, hacim oluşturma ve bu hacimleri belirli bir düzen içinde biçimlendirme sürecine dayanan ifade biçimidir. Geleneksel heykel anlayışında hacim genellikle tek bir malzemenin işlenmesiyle oluşturulurken, modern sanat yaklaşımlarında bu kavram, nesnelerin mekanla etkileşimini de içerecek şekilde genişlemiştir. Ayrıca heykelde kullanılan malzemenin özellikleri, uygulanan teknikler, estetik birikim, gözlem yeteneği ve sanatsal deneyim, eserin biçimsel ve kavramsal yapısını belirleyen unsurlardır (Paçal, 1996: 60).

Heykelin ortaya çıkışı yalnızca fiziksel bir form oluşturma eylemi olarak değil, aynı zamanda mekân, ışık, gölge ve doku gibi unsurların bilinçli bir şekilde düzenlenmesi olarak da değerlendirilir. Heykel en erken örneklerinden itibaren hacim ve mekân ile kurduğu ilişkisi bakımından tanımlanan bir sanat dalı olmuştur. Bu temel özellikler, 20. yüzyılda ortaya çıkan enstalasyon, ready-made ve asamblaj gibi disiplinlerarası sanat pratiklerinde de belirleyici unsurlar olarak varlığını sürdürmüştür (Karacan, 2013: 18).

Endüstriyel ve gündelik nesneler sanatın bir parçası haline getirilirken, kâğıt da heykel sanatında yeni biçim arayışları için bir araç olmuştur. Bu süreçte geleneksel sanat anlayışının sorgulanmaya başlaması radikal biçimde sanatta malzeme seçimini değiştirmiş, özellikle Marcel Duchamp'ın ready-made anlayışıyla gündelik nesnelerin sanata dahil edilmesi, sanatçılara farklı malzemelerle denemeler yapma özgürlüğü sağlamıştır. Bu durum kâğıdın hem doğal dokusu hem de kolay işlenebilirliği özelliği ile sanatsal bir malzeme olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamış ve sanatçılar kâğıdı bir anlatım aracı olarak kullanmaya başlamıştır.

Kâğıdın heykelde kullanımındaki tercih sanatçının kendini ifade etme aracı olmasına yönelik malzemenin hafifliği ve esnekliğidir. Taş, metal veya ahşap gibi geleneksel heykel malzemelerine kıyasla kâğıt çok daha hafif ve kolay şekillendirilebilir bir yapıya sahiptir. Bu özellik sanatçılara organik, kıvrımlı ve dinamik formlar oluşturma konusunda esneklik sağlamıştır. "Bu noktada özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinde dönüşmeye başlayan sanat algısı ve resim yüzeyi, kâğıdın malzeme olarak sanatta yer edinmesinin önünü açmıştır" (Sucuoğlu Doğan, 2024: 613).

Çağdaş sanatta kâğıdın kullanımındaki ilk örnekleri kolaj ve asamblaj (assemblage) tekniklerinde görürüz; Cambridge sözlükte kolaj (collage), "çeşitli malzemelerin veya nesnelerin, örneğin kâğıt, kumaş veya fotoğrafların daha büyük bir yüzeye yapıştırılmasıyla yapılan resim tekniğidir (Cambridge Dictionary). Asamblaj, geleneksel sanat yapıtının oluşturulmasında temel alınan boyama, çizme, resmetme veya yontma gibi yöntemlerden farklı bir yaklaşım gösterir. Asamblaj, sanat dışı amaçlarla üretilmiş endüstriyel veya doğal nesneler çoğunlukla biçimsel değişikliklere uğratılmadan, yeni bir düzen içinde yerleştirerek oluşturulan sanat tekniğidir (Güneş, 2013: 10).

20. yüzyıl başlarında sanatta malzeme çeşitliliği artmış, özellikle kübist sanatçılar bu konuda aktif rol oynamıştır. "1912-1914 arasına tarihlenen sürecin en önemli yeniliği, önce Picasso'nun, ardından Braque'ın kullandığı kolaj tekniğidir. Picasso, 1912 yılından itibaren gerçekleştirdiği resimlerine baskılı kumaşlar ve kâğıtlar yapıştırmaya başlamış; atık malzemeler kullanarak kolaj tekniğini üçüncü boyuta taşımış, dolayısıyla asamblaj tekniğinin ilk örneklerini vermiştir" (Antmen, 2009: 48). Bu durum 20. yüzyılda sanatta bir dönüm noktası olarak düşünülmüş ve bu yüzyılın estetik anlayışına yön vermiştir. Teknikten çok bir düşünce anlayışına da dayanan kolaj, Kübizm 'den sonra Dadaist ve Sürrealist estetikte de etkili olmuştur (Keser, 2009: 185).

Resim 2: Pablo Picasso çalışmaları (URL-2).

Pablo Picasso, 1912 yılında kolaj tekniğini geliştirerek kâğıdı iki boyutlu resimden üç boyutlu kompozisyonlara taşıyan ilk sanatçılardan olmuştur. Aynı şekilde Georges Braque'da kâğıdı yalnızca bir çizim yüzeyi olarak değil, kesilip yapıştırılabilen bir malzeme olarak kullanıp kolaj tekniğini geliştirmiştir. Özellikle Braque, 1911 yılında Wright kardeşlerin iki katlı uçağına atıfta bulunarak ilk kâğıt heykelini yapmaya başlamıştır. Yapı iskelesi formunda tasarlanan bu eser, günümüzde yalnızca fotoğraflar aracılığıyla incelenebilen kâğıt heykel örneklerinden biridir (Rubin, 1989: 30).

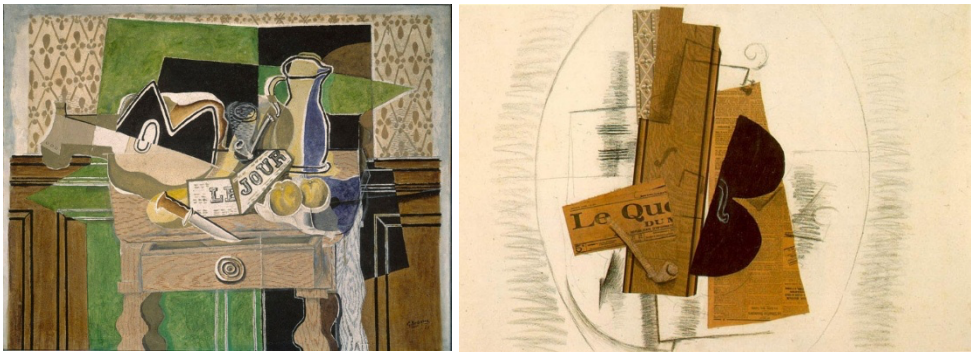

Resim 3: Georges Braque çalışmaları (URL-3).

Kâğıdın İfade Aracı Olarak Heykelde Kullanımı

Kâğıt heykelde form, inşa, hareket, renk, doku, ışık ve konstrüksiyon gibi unsurlar kâğıt heykelin temel yapısını oluştururken, malzeme olarak kâğıt, heykelin genel yapısında hem ağırlık hem de bağlayıcı bir unsur olarak önemli bir rol üstlenir (Paçal, 2013: 60).

Kâğıdı heykel olarak eserlerine dahil eden sanatçılardan birisi olan Anthony Caro, heykellerinde üç boyutlu etki oluşturarak form kazandırdığı eserlerinde, kâğıdı değişik dokularda bir araya getirir. Aynı zamanda kenarlarındaki bozukluk, yırtıklık, kesiklik etkileri yanında, ışık ve gölge kontrastlıklarıyla çeşitli kompozisyonlarda heykel çalışmaları gerçekleştirmiştir.

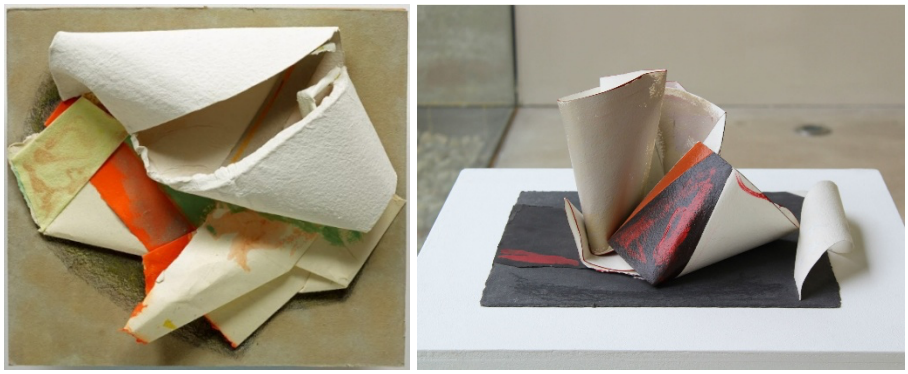

Resim 4: Anthony Caro (URL-4).

Kai Rentola, heykellerinde formun dinamizmini, içten dışa itilen gergin yapısını ve devingenliğini ustalıkla ortaya koyan bir sanatçıdır. Mukavva kartonunu etkili bir şekilde kullanarak klasik heykel formlarını yeniden yorumlayan sanatçı, ışık ve gölgeyi form içerisinde dengeli bir biçimde işleyerek eserlerini oluşturmaktadır (Paçal, 2013: 68).

Resim 5: Kai Rentola kâğıt heykel (URL-5).

Yoichi Takada, doğal enerjinin kullanımına dayalı bir yaklaşımla kâğıttan heykel yapma fikrini benimsemiş bir sanatçıdır. Sanatçının heykellerinde tercih ettiği Japon pirinç kâğıdı doğası gereği yaşayan, hava ile etkileşime girerek nefes alabilen ve nem oranına bağlı olarak ağırlığında hafif değişimler gösterebilen bir malzemedir. Aynı zamanda sanatçı, şeffaflığı ve ışığı geçirme özelliği nedeniyle bu kâğıt türünü tercih etmektedir.

Resim 6: Yoichi Takada pirinç kâğıdı (URL-6).

Esma Paçal, kâğıt hamurunu kil malzeme gibi kullanarak heykeller üreten çağdaş sanatçılardan biridir. Sanatçı atık kağıtları dönüştürerek, gündelik yaşam sahnelerini yansıtan figüratif heykeller yapmaktadır. Kâğıdın hafifliği ve biçimlendirme olanakları, çalışmalarına özgün ifade kazandırmaktadır.

Resim 7: Esma Paçal el yapımı kâğıt heykel çalışmaları (URL-7).

Kâğıt heykelde ışık ve gölge, eserin formunu ve mekânsal etkisini belirleyen temel unsurlardan birisidir. Kâğıdın yarı geçirgen yapısı, ışığın yüzeye nüfuz etmesini sağlayarak farklı gölge tonları ve katmanlı bir derinlik oluşturur. Ayrıca ışığın kaynağının yönü ve şiddeti heykelin algılanmasını da doğrudan etkilemektedir. Kâğıt heykelde doğal ışık kullanarak eserler üreten sanatçılardan birisi de Annette Sauermann' dır. Sanatçının ''Işık Tuzakları'' eserinde, tavan penceresinden yere doğru gelen kağıtların üzerine üstten gelen ışığın etkisi ile farklı zaman dilimlerinde farklı etkilerin oluşması sağlanmaktadır.

Resim 8: Annette Sauermann, Lichtfallen (Işık Tuzakları) (URL-8).

Kâğıt heykelde renk ve doku, formun daha etkili bir şekilde algılanmasını sağlarken, aynı zamanda sanatçının anlatım dilini de zenginleştirir. Eserin estetik algısı kâğıdın doğal renginden faydalanarak oluşturulabilir veya boya, baskı, kolaj teknikleri gibi farklı renk etkisi verecek yöntemler tercih edilebilir. Eserde kâğıdın dokusu ve yüzeyin özelliği önemlidir. Pürüzsüz, mat veya parlak kâğıt yüzeyler heykel formunun algılanmasında seçicilik sağlar. Bu konuda çalışmalar yapan sanatçılardan biri olan Vibeke Bak Hansen, kâğıdın içine renk katarak boyayı emdirmesi ve kâğıda form kazandırarak, resim ve heykel

disiplinlerini ortaklaştırdığı bir anlayış ortaya koyar.

Resim 9: Vibeke Bak Hansen (URL-9).

Kâğıdın hafif, esnek ve şekillenebilir yapıda olması ona farklı malzemeler ile kolayca uyum sağlayabilme özelliği kazandırır. Malzeme zenginliğinin yaygınlaştığı 1945'lerden itibaren heykel, büyük ölçüde tasarım sınırlarını genişletmiştir. Sanatçılar yaratma ve uygulama özgürlüğünden faydalanarak çok farklı tarzlar ortaya koyma çabası doğrultusunda, biçim, renk ve düzen arayışlarına girişmişlerdir.

Resim 10: Bilge Friedlaender, Sedir Ormanı (URL-10).

Günümüzde birçok sanatçı, kâğıdı heykel sanatında ifade aracı olarak kullanmaya devam etmektedir. Kâğıdın ince katmanlarının üst üste gelerek oluşturduğu derinlik ve gölge oyunları, sanatçılar için etkileyici bir görsel dil yaratmaktadır. Çağdaş kâğıt heykel sanatçılarından öne çıkan Li Hongbo, sanatsal üretiminde kâğıdı yeniden yorumlayan ve bu malzemenin sınırlarını zorlayan eserleriyle tanınmaktadır. Sanatçının malzemenin formuna getirdiği yenilikçi yaklaşım, izleyicilerin kâğıdı sanatsal bir araç olarak algılama biçimlerine etkili yorumlar getirmektedir. Li, Çin'de geleneksel olarak kâğıt süs kabakları yapımında kullanılan asırlık petek tekniğini eserlerine uyarlayarak kinetik kâğıt heykeller üretmektedir. Sanatçının çalışmaları, zarif bir biçimde genişleyip büzülen ve tekrar eski formuna dönebilen dinamik yapılarıyla dikkat çekmektedir. Bu heykeller, Çin halk sanatının geleneksel etkilerini yansıtırken aynı zamanda çağdaş sanat bağlamında kâğıdın estetik ve kavramsal potansiyeline dair yeni bakış açıları ortaya koyar.

Resim 11: Li Hongbo ''Davut Büstü ve Pantheon Tanrıçası'' kağıt, 2015 (URL-11).

Peter Callesen, sanatsal pratiğinde kâğıdı temel bir ifade aracı olarak benimsemektedir. Çoğunlukla A4 kağıdını başlangıç noktası olarak kullanır. Sanatçı, bu düz yüzeyi keserek ve şekillendirerek, iki boyutlu bir formu üç boyutlu bir yapıya dönüştürür. Çalışmalarında genellikle trajik ve romantik temaları ele alarak, sıradan kâğıt parçasını izleyici gözünde nostaljik ve kırılganlık hissi uyandıran eserlere dönüştürür.

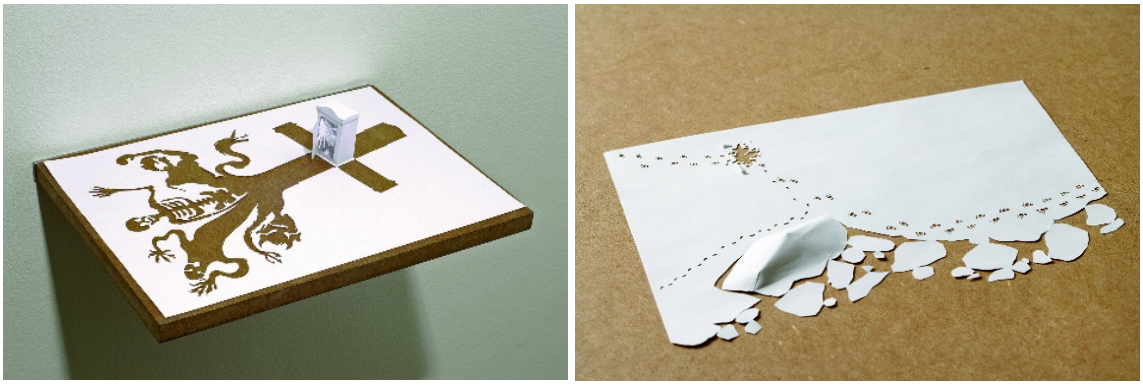

Resim 12: Peter Callesen ''Dolap ve Karda İzler,'' 2005, 80 gr. Asitsiz A4 kağıt, tutkal (URL-12).

Richard Sweeney, doğadaki organik yapılar ve büyüme modellerinden ilham alarak heykeller üreten bir sanatçıdır. Malzemenin fiziksel manipülasyonuna dayalı deneysel bir yaklaşım benimseyerek, üç boyutlu formları keşfetme sürecinde malzemenin doğal özelliklerinden faydalanır. Özellikle kâğıdı heykelsi bir ortam olarak kullanır ve akışkan, dinamik formlar oluşturur. Sanatsal pratiğinde, sıradan malzemelerin benzersiz yönlerini vurgular.

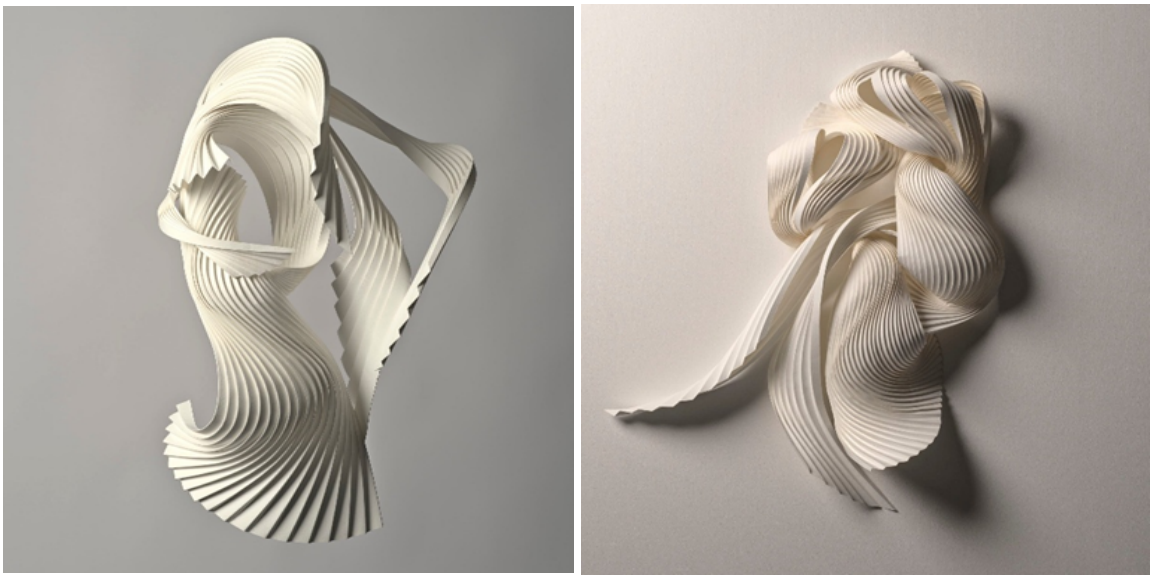

Resim 13: Richard Sweeney Kuğu ve Bulut (URL-13).

Strüktürel Bir İnşa; Saim Gökhan Ercan'ın Kâğıt Heykelleri

İstanbul' da doğan S. Gökhan Ercan (1965 – 2024), heykel eğitimini Mimar Sinan Üniversitesi Heykel Bölümünde tamamlamıştır. Eğitimi süresince ağırlıklı olarak ahşap malzemeyi tercih eden sanatçı, mezuniyeti sonrasında da ahşap kullanmaya bir süre daha devam etmiştir. Bu süreçte figüratif soyutlamalar yanı sıra referansını doğadan alan, biçimsel ifadeyi güçlendirme çabası gösteren sentezci soyut heykeller yapmıştır. Yaptığı bu çalışmalarda, formel ilişkileri iyi hesaplanmış ve bütünsel ifadeyi güçlendirmeyi amaçlayan, bazen çok elemanlı kurgusal kompozisyonlar gerçekleştirmiştir.

Gökhan Ercan sanata bakış açısını şöyle ifade etmektedir: "Sanat bir ifade ve yorum yöntemidir ve bu ifadenin etkin olabilmesinde malzeme ve malzemenin ele alınışı çok önemlidir'' üretim süreci için ise: "Aktarılmak istenen düşünceler henüz düşünce aşamasındayken bile sanatçının zihninde şekillenmeye başlar…bu şekillenme sürecinde sanatçı zihninde yapıtını onlarca kez yapar, bozar yeniden yapar, notlar alır, kullanacağı malzemeyi düşünerek yapıtlarını irdeler, ama bu oluşum içinde özellikle ben der''(Temizsoylu, 2005).

Sanatının daha sonraki sürecinde bronz malzemeye yönelen Gökhan Ercan, konularını yine doğadan seçtiği ve canlıdan imaj veren düşünce üzerine temellendirdiği form araştırmalarında, figüratif formların sentezine yönelik çabaların görüldüğü çalışmalar üretmiştir. Sanatçı bir yaklaşım olarak benimsediği doku karakteristiğini bu çalışmalarında ve ileride yapacağı kâğıt çalışmalarında da sürdürür. Heykellerinde form ve doku bütünlüğüne önem verdiği görülen sanatçı, heykelde odak noktalar olarak belirlediği kısımlarında dokuyu yok ederek parlattığı ve bu yolla heykel üzerine düşen ışığın şiddetini artırarak yansıma etkisi yaratır.

Resim 14: S.Gökhan Ercan ''Yaşam Işığı''Bronz 2004

Resim 15: S.Gökhan Ercan ''İki Balık'' Bronz.2004

Heykel çalışmaları yanında resim çalışmalarını da yürüten Gökhan Ercan, resimlerini kendisinin geliştirdiği bir teknikle yapmıştır. Resim çalışmalarını kâğıt üzerine uygulayan ve bu uygulamada muşamba cilası, renkli ve siyah beyaz kalemler gibi malzemeler kullanan sanatçının, heykellerinde gördüğümüz plastik etkileri resimlerinde de görebiliriz. Doğaçlama ve tesadüflere açık bir zihinsel aktarım yaklaşımı resimlerinde daha belirgindir. Üst üste uyguladığı boyamalar ile katmanlar oluşturan sanatçı, daha sonra bu katmanları yer yer bant müdahaleleri ile kaldırıp alt katmanları ortaya çıkarır. Böylelikle katmanlar arasında arkeolojik bir keşfe çıkan Ercan, yüzeyde ortaya çıkan bazı lekeleri doğadan imajlı figürlere dönüştürerek kimliklendirir. Resimdeki yüzey dokusu içinde, dokuya muhalif olmayan, bazen dokuyu yutan, bazen de dokuyu üzerine alan, bazen kadın, bazen, erkek, bazen de her ikisinin olduğu beden görüntüleri resmi tamamlar.

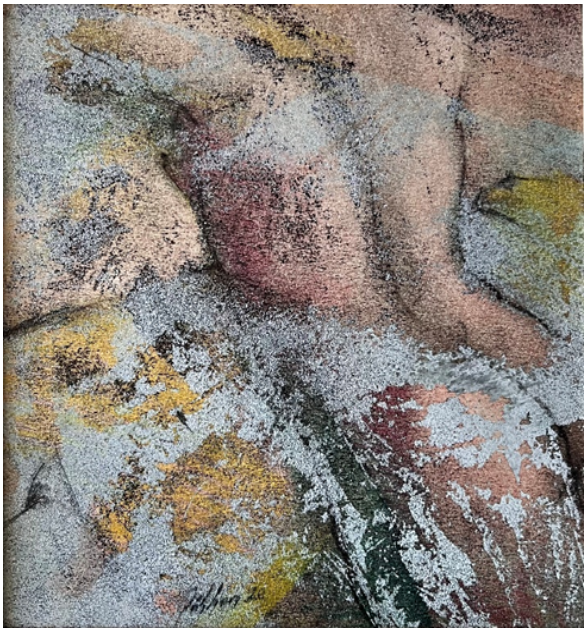

Resim 16: S. Gökhan Ercan. 2000 (N. Atalay Koleksiyonu)

Resim 17: S. Gökhan Ercan (Sergi Kataloğu)

Gökhan Ercan bazı resimlerinin üzerine bir canlının (böcek, kertenkele, sinek vb.) maketini monte etmeyi bir anlayış olarak benimsemiştir. Bu tavrı ile sanatçı, resimde yarattığı zihinsel çok katmanlılığı, izleyiciyi de dahil ederek çoğaltır.

Gökhan Ercan figürde sentezci yaklaşıma temellendirdiği bronz heykellerinden sonra, içeriksel olmamakla beraber, malzeme bakımından önemli bir yönelim ortaya koyar ve heykellerinde kâğıdı kullanmaya başlar. Nuri Temizsoy'unun ifadesi ile "Her an yeni olanı arayıp, ondan kendisine ait başka bir

yeniyi'' bularak sanat sürecine farklı bir yön verir. Sanatçının bu yönelimi heykel anlayışında kökten bir farklılaşmayı göstermemekle birlikte, malzeme ve teknik açıdan radikal bir değişimi ifade eder. 2000'lerin başlarında kâğıt heykellerine başlayan Ercan, sanatta kâğıdın bilinen kullanımının dışında farklı bir teknik geliştirmiştir; kâğıt olarak genelde kraftı tercih eden sanatçı, kâğıdı tutkal yardımı ile ıslattıktan sonra şeritler haline getirerek, bu şeritleri strüktürel yapı elemanı olarak heykelin inşasında kullanır. Gökhan Ercan heykellerinin zihinsel süreçleri ile ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: "Heykellerimi gerçekleştirmeden önce, yirmi dört saat benimle yaşayan, benimle uyuyan, benimle seyahat eden bir parçamdır. Öyle ki o parça, zihnimin bir köşesinde gelişmeye devam eder ve bir gün gelir büyüdüğü kozadan çıkar gibi malzemede şekillenerek doğar'' (Temizsoylu, 2005). Sanatçı heykel uygulamalarında, yaratıcı heyecanı canlı tutmak için tasarım sürecinde, maket, eskiz, kroki gibi yöntemlere baş vurmadan, doğrudan uygulamaya geçme yöntemini, kâğıt işlerinde de sürdürür. Ercan sanat görüşünü ve sergideki kâğıt heykelleri ile ilgili açıklamayı, 2005 yılında açtığı "Görünenin Ardındakiler'' isimli kâğıt heykel sergisi kataloğunda şu şekilde yapmaktadır:

> Adına sanat dediğimiz şey, günlük, sıradan anlaşmalarımızı sağladığımız dile tam anlamıyla zıt bir durumda. Öyle bir dil ki, evrenin sınırsızlığı kadar sınırsız, bireyin birey olduğunu ve yalnızlığını alabildiğine hissettiren karşı bir dil. Bir anlaşmama dili…
>
> Kelimeler sonradan bize öğretilen şeyler. Adeta bir anlamlandırma ve sınıflandırma mecburiyeti…Gözümüzü dünyaya ilk açtığımızda karşılaştığımız renkler, nesneler, dokunduğumuzda onların boşlukta kapladığı alan, boyut ve uzam…
>
> Heykel her ne kadar var olduğu günden beri figür betimlemeleri ile dolu bir tarihsel süreç çıkarıyor olsa da karşımıza; bugün gelinen nokta ise mekân ve zaman. Çokça zaman… Görüntülerin gerçek olmadığı, bizi yöneten ve biçimleyenlerin görüntülerin ardındakiler olduğu gerçeği. Sanatın ise görünenlerin ardındakileri görünür hale getirdiği…
>
> Bu sergi yaşamımın bu döneminin, etrafta dağınık halde duran parçalarını bir araya getirme teşebbüsü. Farklı anların karelerinin farkına varmak, seçmek, belirlemek ve görselleştirmek. Bir montaj. Aynı zamanda teknik bir sorgulama. Sanat yaşamım içerisinde, önüne geçmeye çalışmadığım tesadüfler ve yine bu tesadüfler sonucu karşılaştığım bir malzeme, kâğıt.
>
> Mağara duvarlarından, kayalara, kil tabletlerden, papirüse varıncaya kadar uzanan bir geçmiş… Şimdi ise bir heykel. Onu üç boyutlu bir sanat nesnesi, malzemesi haline getirmek, teknik anlamda çıkardığı sorunların üstesinden gelebilmek ve ehlileştirmek. Aynı zamanda onun alışılmış dayanıksızlığını ortadan kaldırarak kalıcılığa dönüştürmek. Sınırlarının neler olabileceğinin heyecanını yaşamak ve hayal etmek. Zaman zaman onun da sizi ehlileştirmesine izin vermek. Bir anlaşma… (Ercan 2005)

Sanatçı, kâğıt malzemenin kullanılmasındaki yöntemin kil malzeme ile çalışır gibi olduğunu belirtir; beğenmediği yerleri sökerek farklılaştırabildiğini ve bu malzemede boyut sorunu da yaşamadığını ifade eden sanatçı ayrıca heykellerinin oluşum aşamalarının heykelde belirgin olma çabası içinde de olduğunu belirtmektir. Gökhan Ercan'ın heykellerindeki strüktürel yapıda konulara bağlı olarak farklı bakış açıları görürüz, ortaya çıkan bu yapı ne kadar soyutlanmış olursa olsun, içerik olarak insan kavramında anlam bulan temel ilişkiyi hissederiz. Sanatçı heykellerinde konu sınırlamasına gitmez, ancak seçtiği konularda zihinsel ve duygusal etkiler güçlüdür:

"Doğum Günü'' heykelinde, kendi üzerine kapanmış figürdeki duygu yoğunluğunu etkili biçimde dışa vurur. Figürün sırtına konumlandırdığı kelebekler, doğum, yaşam, ölüm, zaman kavramsallığı üzerinden bir metafor yaratır.

Resim 18: S. Gökhan Ercan ''Doğum Günü'' Kâğıt, varak

Kaide üzerine konumlandırdığı ''Dansöz'' heykelinde, kaide ile üst taraftaki tef arasında oluşturulmuş kıvrımlı form tüm ifadeyi ortaya koymaktadır.

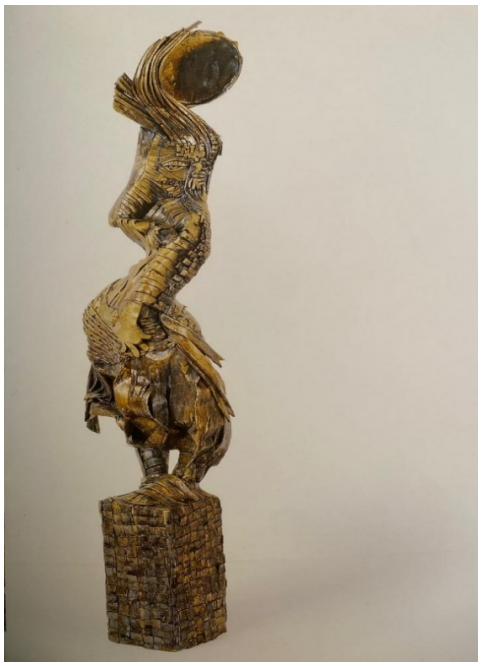

Resim 19: S. Gökhan Ercan ''Dansöz'' Kâğıt, varak

Mitolojide geçen ve sanata çokça konu edilen "Venüs'ün Doğuşu'' heykelinde, kaide üzerinde iki bacak şeklinde yükselen form, henüz oluşumunu sürdüren bir formla devam eder.

Resim 20: S. Gökhan Ercan ''Venüs'ün Doğuşu'' Kâğıt, varak

''Gel'' isimli heykelinde sanatçı, kaide üzerine sırt üstü konumlandırdığı figürün üstünde, toplumlara göre farklı anlamlar barındıran akrep figürü yer alır. Sembolik bir değer olarak akrep, ölüm, sihirli güç, sağlık ve aşk gibi insan kavramında anlam bulan temel unsurları ifade edilmektedir.

Resim 21: S. Gökhan Ercan ''Gel'' Kâğıt, varak

Masumiyetin, saflığın, ruhaniliğin ve adaletin sembolü olarak kabul edilen beyaz rengi hâkim kıldığı "Aziz'' heykeli, ayakta duran iki bacak formundadır. Bu form yerde bulunan bir çemberin içine konumlanmıştır. Azizlerin başları üzerinde olduğu farz edilen hareyi temsil eden çemberin etrafındaki ışınlar sperm formundadır. Bu yaklaşımı ile sanatçı, yaşam, inanç, kutsallık gibi kavramlar üzerinden ironik bir yaklaşım ortaya koyar.

Resim 22: S. Gökhan Ercan ''Aziz'' Kâğıt, varak

"Meçhul Asker'' heykeli, sanatçının bir eskici dükkanında bulduğu, muhtemelen Osmanlı'nın sonu, Cumhuriyetin başlangıcı yıllarına ait, at üzerinde, üniformalı bir askerin çerçeveli fotoğrafı üzerine kurguladığı bir çalışmadır. Heykelin kurgusunda sanatçı, kâğıt tekniği ile yaptığı paltoyu imlediği form ile fotoğrafı duvarda yan yana konumlandırır. Paltonun üzerine yerleştirdiği kelebeklerle, yaşam, uzam ve zamana atıfta bulunan sanatçı, yine kâğıt tekniği ile gerçekleştirdiği ve yerde duran bir çift çizme kompozisyonu tamamlar. Bu heykelde geçmişe dair bir gerçekliğin günümüze uzanan yoğun duygusallığın nesnelliğini görmek mümkün.

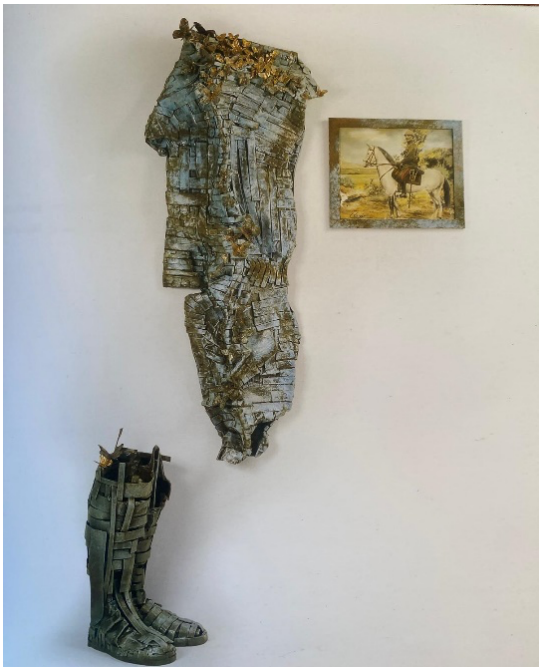

Resim 23: S. Gökhan Ercan '' Meçhul Asker'' Kâğıt, varak

Gökhan Ercan, bronz heykellerinde uyguladığı; formun üzerindeki ışık dağılımında, bazı kısımlardaki etkiyi artırmak için parlatması yaklaşımını, kâğıt heykellerinde de sürdürür. Sanatçı kâğıt heykellerini boyamaktadır. Bronz patine efekti vererek boyadığı bazı heykellerinde, heykel üzerinde önemli kısımları

vurgulamak ve bu kısımlardaki ışığın şiddetini artırarak bir enerji yoğunlaşması yaratmak için altın varak kullanır.

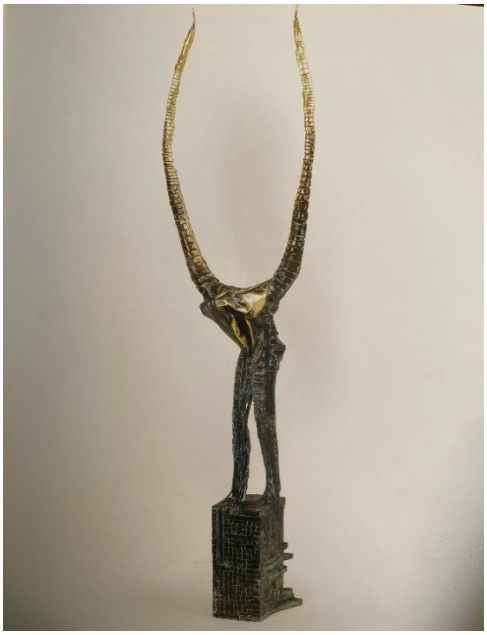

Resim 24: S. Gökhan Ercan '' Boğa'' Kâğıt, varak

Resim 25: S. Gökhan Ercan ''Serbest vuruş'' Kâğıt, varak

Mimar Tevfik İlter, Gökhan Ercan'ın kâğıt heykellerini mesleki bir yaklaşımla, strüktürel yapı üzerinden değerlendirmiştir:

> Kaynağını doğadan alan kâğıt(selüloz), Gökhan'ın ellerinde yeniden biçimlenirken, doğal yaşamdaki strüktürel yapısına yeniden dönüyor. İnce narin bir malzeme değişiyor, birbirine ekleniyor, birleşiyor, form bütünlüğüne ulaşarak, bir taraftan mukavemet kazanırken, öte yandan gücü ve direnci algısal olarak hissettiriyor. Kısacası malzeme özüne dönüyor. Tam bu noktada doğa gözümüzde canlanıyor. Narin parçalardan oluşan muhteşem bütünlük, insan vücudundaki elemanlar gibi. Her biri tek başına dirençsiz olan kemikler ve kas dokusu gibi. Belirli bir düzen içerisinde bir araya geldiklerinde doğanın hükümdarı insanı oluşturuyor. İşte bu kurguyu Gökhan'ın heykellerinin soyutlanmış yapısında dahi algılayabiliyorsunuz.
>
> Strüktürel olarak çağdaş yorumların en başarılılarından olan bu çalışmaları izlerken Da Vinci'nin çokyüzlülerinden, Platon'un düzgün çokyüzlülerine, Archimedes'in Polihedronlarından, Fibonacci serisine kadar strüktürün tarihinde akıl yolculuğuna çıkabilirsiniz (İlter, 2005).

Sonuç

Kâğıt yüzyıllar içinde yarattığı yaygın etkiler bakımından insanlığın ürettiği en önemli ürünlerinden biridir. M.S. 5. Yüzyılda Çin'de keşfedilen kâğıt, bu keşifle birlikte bilginin sözlü aktarımdan, yazılı aktarıma geçişinde bilginin dolaşımını hızlandırarak bilimin gelişmesinde ve ayrıca iletişimin de önemli bir aracı olmuştur.

Sanat alanında kâğıt, edebiyat, hat, tezhip, minyatür ve her türlü yazma eserde bir aktarım aracı olurken, resim sanatında da çeşitli şekillerde kullanılmaktır. Japon sanatı Origami dışında, kâğıdın kullanıldığı üç boyutlu sanat uygulamalarını 20. yüzyıldan sonra, modern sanatla birlikte görmeye başlarız. Modern sanat hareketleri ile birlikte, sanatçıların özgürleşmeye yönelik hamleleri, beraberinde malzemede özgürleşmeyi de getirmiştir. Böylelikle sanatçılar her türlü malzemeyi sanatlarında, ifade aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. Heykel sanatında da benzer durum söz konusu olmuş ve bazı heykel sanatçıları, taş, bronz, ahşap gibi geleneksel malzemelerden uzaklaşarak, her türlü endüstriyel ve hazır malzemeler yanında kâğıdı da kullanmışlardır. İlk örneklerini Picasso ve Braque'ın kolaj ve asamblajlarında gördüğümüz kâğıt eserler, günümüzde de sanatçılar tarafından, çok çeşitli tekniklerle üç boyutlu uygulamalar şeklinde devam etmektedir. Geri dönüşüm anlayışı ile günümüz sanatçıları için, el yapımı kâğıt yeni ve özgün anlatım biçimleri oluşturmanın bir aracı halinde sanatçılar tarafından kullanılmaktadır.

Heykel sanatımız içerisinde de bazı sanatçılar, kâğıt hamuru, atık kâğıt veya doğrudan kâğıt

malzemesini sanatsal ifade aracı olarak heykel üretimlerinde kullanmaktadır. Önceleri heykellerinde çok farklı malzemeler kullanmış olan Saim Gökhan Ercan 2000'li yıllardan itibaren heykellerinde kâğıt malzemeye yönelmiş ve kendi üslubunda ve geliştirdiği özgün teknikle başarılı çalışmalar ortaya koymuştur.

Çalışmalarında kağıt malzemeyi ifade aracı olarak kullanan pek çok sanatçı gibi, S.Gökhan Ercanı'ın çalışmalarında da görüleceği üzere, kâğıdın sanat pratiğindeki dönüşümü, çağdaş heykel sanatı anlayışının çeşitlenmesine katkı sağlamakta ve malzeme algısını yeniden tanımlayan yaklaşımların önünü açmaktadır.

Kaynaklar

Antmen, Ahu. 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2008.
Cambridge Sözlük https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/collage Erişim tarihi: 03.03.2024
Ercan, Saim. Gökhan. "Görünenin Ardındakiler'' Gökhan Ercan Sergi Kataloğu, 2005.
Güneş, Nurhayat. Resim Sanatında Kolaj, Asamblaj ve Türk Resmine Yansımaları. Yüksek lisans tezi. Trakya: Trakya Üniversitesi, 2013.
İlter, Tevfik, "Görünenin Ardındakiler'' Gökhan Ercan Sergi Kataloğu, 2005.
Karacan, Nesrin. "Tarihsel Süreç İçinde Heykel Formu". Sanat ve Tasarım Dergisi "4.4" (Haziran 2013): 17-32. https://doi.org/10.20488/austd.83898
Keser, Nimet. Sanat Sözlüğü. Ankara: Ütopya Yayınları, 2009.
Paçal, Esma. Kâğıt Heykel. Sanatta yeterlik tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1996.
Rubin, William. Picasso and Braque: Pioneering Cubism. New York: Museum of Modern Art 1989.
Sucuoğlu Doğan, Melis. "Ekolojik Bir Yaklaşım Olarak El Yapımı Kâğıdın Çağdaş Sanatta Temsili". Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi "14.2", (Haziran 2024): 611-624. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1420577
Temizsoylu, N. ''Görünenin Ardındakiler'' Gökhan Ercan Sergi kataloğu, 2005.
Tübitak (1997). Uygarlığın Hamuru Kâğıt. Bilim ve Teknik Dergisi. 54-57.
Yılmaz, Suzan. Tepe. "Sanatsal Dönüşüm: Atık Kâğıttan Heykele". The Journal Of Turk-Islam World Social Studies "2.5", (Ocak 2015): 225-234.

Görseller Nevzat Atalay koleksiyonu ve sergi kataloglarından elde edilmiştir.

İnternet Kaynakça

URL- 1: Akira Yoshizawa origami çalışmaları Erişim: 10.03.2025 (https://www.theparisreview.org/blog/2014/03/14/paper-moon/).
URL- 2: Pablo Picasso kolaj örnekleri Erişim: 01.03.2025 (https://www.pablo-ruiz-picasso.net/collage.php).
URL-3: Georges Braque kolaj örnekleri Erişim: 01.03.2025 (https://maidekasapoglu.com/george-braque/).
URL- 4: Anthony Caro çalışmaları Erişim: 01.03.2025
(https://www.artgallery.nsw.gov.au/collection/works/222.1995/
https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/reviews/anthony-caro-paper-like-steel-review-new-art-centre-salisbury-a7725516.html).
URL- 5: Kai Rentola kâğıt heykel örneği Erişim: 01.03.2024
(https://kuvataiteilijamatrikkeli.fi/teos/symbiots-paper-meaning-210-x-200-x-200-selluarkki-elementit-ja-ohut-koraanipaperi).
URL- 6: Yoichi Takada kâğıt heykel örneği Erişim: 01.03.2024 (http://winglab.blog.fc2.com/blog-entry-27.html).
URL- 7: Esma Paçal el yapımı kâğıt heykel çalışmaları Erişim: 10.03.2024 (https://elemenop123.blogspot.com/2012/09/esma-pacal-turam.html).
URL- 8: Annette Sauermann, Lichtfallen (Işık Tuzakları) Erişim: 02.03.2024 (https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-annette-sauermann-on-giving-light-weight-in-architecturally).
URL- 9: Vibeke Bak Hansen çalışma örneği Erişim: 02.03.2024 (https://www.lauritz.com/en/auction/vibeke-bak-hansen-19-2000-tallet/i2133084).
URL- 10: Bilge Friedlaender, Sedir Ormanı Erişim: 02.03.2024 (https://ocula.com/art-galleries/thomas-erben-gallery/artworks/bilge-friedlaender/cedar-forest/).
URL-11: Davut Büstü ve Pantheon Tanrıçası, kâğıt, 2015 Erişim: 02.03.2024 (https://www.galleryek.com/artists/li-hongbo).
URL- 12: Peter Callesen Dolap ve Karda İzler, 2005, 80 gr. asitsiz A4 kâğıt, tutkal. Erişim: 10.03.2024 (https://www.petercallesen.com/works/a4-papercuts).

URL-13: Richard Sweeney Kuğu ve Bulut Erişim: 10.03.2024 https://www.thisiscolossal.com/2022/01/richard-sweeney-paper-sculpture/
URL-14: S. Gökhan Ercan "İki Balık" Bronz 2004 Erişim: 12.03.2024 https://www.artmajeur.com/icarus/tr/sanat-eserleri/93355/two-fishes

THE USE OF PAPER AS A MEDIUM OF EXPRESSION IN SCULPTURE ART: SAİM GÖKHAN ERCAN'S STRUCTURAL SCULPTURES

Nevzat ATALAY, Dilem DOĞAN

ABSTRACT

Since the second half of the 20th century, the rapid change observed in the field of art has led artists to search for different materials in order to express themselves more freely and effectively. In this context, in the process of exploring different materials by going beyond traditional art materials, paper has been adopted as a means of expression in both two and three dimensional artistic productions. The paper material, which was first included in art practice with Picasso and Braque's collages, was evaluated by artists in assemblage and sculpture productions in the following process in order to create three-dimensional forms by developing various techniques. In this process, due to its form, content and application possibilities, paper has become widespread and continues to be the material that is transformed into art objects by many artists today. In our country, many artists use paper as a means of expression in their art by utilising the possibilities of paper, but three-dimensional applications are limited. Saim Gökhan Ercan, who had previously tried many materials in his sculptures, investigated the possibilities of paper material at the beginning of the 2000s and turned towards producing paper sculptures in accordance with his personal understanding of art with the original techniques he developed. The artist, who emphasises the structural and aesthetic potential of the material in his works, has evaluated paper not only as a formal element but also as an experimental tool for expression. The aim of this study is to examine the use of paper as a sculptural material in art practice and the possibilities of artistic expression of this material within the framework of the techniques developed by Saim Gökhan Ercan. As a result, the techniques developed by the artist have expanded the potential of the material in sculpture both formally and conceptually.

Keywords: paper, sculpture, art, paper pulp, collage, assemblage, origami